

schoolchildren in out-of-school educational institutions. A brief description of the main classifications of interactive teaching and educational methods of children, which mostly are used in the today's educational process of the out-of-school educational establishments, is presented. The content of methodical recommendations and the content of interactive games that are used in the club work with the children of primary school age are defined separately.

Key words. interactive methods, interactive technologies, children of primary school age, educational process, interactive games.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2015

Л. М. Шугасва

РЕЛІГІЯ В ШКОЛІ: РОЗДУМИ РЕЛІГІЗНАВЦЯ

Анотація. У статті аналізуються передумови і перспективи впровадження курсу «Історія релігій» у систему шкільної освіти України. На підставі релігієзнавчого аналізу та комплексного міждисциплінарного підходу зроблено спробу дослідити вплив релігійних чинників на процеси виховання і освіти, які, у свою чергу, впливають на процеси українського націєтворення. Запропонований зміст дисципліни «Історія релігій» і його методичні засади носять авторський характер. Подано деякі рекомендації щодо застосування конструктивного досвіду впровадження релігієзнавчої освіти в загальноосвітніх закладах України.

Також у статті подається ретроспективний аналіз світськості як освітньої ідеології України, з'ясовано її сутнісну трансформацію в умовах зміни політичних режимів у державі, зростання полікультурності українського суспільства, інтенсифікації євроінтеграційних процесів. На основі врахування етнонаціональних чинників з'ясовано перспективну модель впровадження релігієзнавчого компоненту у систему шкільної освіти і виховання.

Ключові слова: релігія, історія релігій, світогляд, освіта, виховання, мораль, світський.

Постановка проблеми. Початок другого десятиліття ХХІ ст. в Україні найбільш радикальним чином підірвав віру в людину з її безмежними можливостями і волею до добра, віру у можливість вирішення існуючих проблем, можливість знайти механізми втілення їх у життя. В останні місяці 2013 – перші місяці 2014 рр. в Україні в глобальному сенсі постало питання патріотизму, виховання й освіти молоді, підрастаючих поколінь. Виявилось, що Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року переважно носить декларативний характер і не в змозі забезпечити цілісну систему виховання, морального і духовного розвитку та соціалізації дітей і молоді. Соціологічні дослідження, які проводяться установами різного рівня, свідчать про те, що населення України не довіряє ні уряду, ні парламенту, ні армії, ні більшості громадських інститутів. Єдиним громадським інститутом, якому

довіряють є Церква і, зокрема, Православна Церква. І хоча Україна є секулярною державою, очевидно, буде доцільним звернутися з наукових позицій до релігійної традиції в контексті духовно-морального становлення особистості.

Необхідність корекції змісту гуманітарної освіти чи не передусім стосується нагальної потреби прилучення покоління, що формується, до вивчення величезного пласта людської цивілізації, пов'язаного із релігійним феноменом. Як одна із форм суспільної свідомості, релігія була і є важливим чинником у соціальному, політичному і культурному житті народів світу.

Створення умов для виховання духовної культури особистості значною мірою залежить від ґрунтового ознайомлення з духовною спадщиною людства, загальнолюдськими цінностями, зосередженими у вченні світових релігій. Так, без знання історії релігії не можна осягнути уповні культуру доби Відродження. Не зуміємо у просторових формах буддійської архітектури віднайти провідної ідеї буддизму – зосередження людини на своєму внутрішньому світі як шлях досягнення гармонії. Мистецтво Китаю як країни давньої культури здавна пов'язане з образами природи, сили якої обожнювались і отримували філософсько-релігійне тлумачення. Таким чином осмислювалися головні закони буття. На цій основі склався даосизм – теорія про одвічну мінливість світу. Взаємодія даосизму з конфуціанством, а також із філософією цінності особистості, що міститься в буддизмі, дала універсальну потенцію ставлення людини до всесвіту, пронизану ідеєю єдності та цілісності всього суцього.

Християнська традиція, невід'ємна від культури України, започаткувала особливий спосіб розуміння людської особистості та її трансцендентного призначення, ставлення до природи і суспільства, праці та сім'ї, власного бачення права, свободи і соціальної відповідальності. І таких прикладів – безліч.

Отже, без усебічних, усвідомлених, об'єктивних знань про релігії світу гуманітарна освіта не може вважатися саме такою.

1.1. Гуманізація і гуманітаризація освітнього процесу в державній загальноосвітній школі, що має на меті забезпечення ґрунтового загальнокультурного рівня особи та формування цілісної толерантної самодостатньої індивідуальності, як складний елемент передбачає вивчення дисциплін етично-морального циклу і мала б сприяти не лише переорієнтації навчального процесу від технічної парадигми до гуманізованої, а й утвердженню духовних цінностей як першооснови у визначенні мети і змісту нової філософії освіти в українській державі. Такі предмети мали б сприяти подоланню відчуженості школи й освіти в українській державі, зокрема сприяти подоланню відчуженості школи і освіти від духовної культури. Але що це за предмети? Ми вважаємо, що «Історія релігій» є тією дисципліною, яка допомагає у формуванні світоглядної позиції та духовних ідеалів, незалежно від її ставлення до релігії як такої, а також вчить розрізняти методи наукового знання від релігійного освоєння зовнішнього і внутрішнього світів, бачити точки їх дотикання і відмінності.

Історія релігій сприяє виробленню відкритої до світу позиції особи – не лише толерантного, але поважного ставлення до різнорідних знань, точок зору на людину, суспільство, всесвіт; вмінню спілкуватися з людьми, що мають відмінні погляди.

Наприклад, факультативно впроваджуються курси християнської етики, за вибором батьків, поруч із звичайною – світською – етикою. Найпоширенішими регіонами викладання християнської етики є західні області України, де в рамках довготривалого експерименту вже 15 років викладається християнська етика. В школах Києва читаються «Дорогою добра», в школах Криму почали викладати «Основи православної культури» і «Основи ісламської культури». Всі названі предмети не є обов'язковими, нормативними, тільки за вибором і письмовою згодою батьків.

Викладання будь-якого предмету, а тим більше світоглядно орієнтованого, яким є християнська етика, обов'язково забарвлено особистістю вчителя, в даному разі – його конфесійною належністю. І хоча цього прагнуть не маніфестувати, оскільки цей предмет викладають люди, які мають спеціальний сертифікат після закінчення спецкурсів для викладачів християнської етики, успіх його викладання залежить від переконаності самого вчителя, рівня його релігійності.

1.2. Багаторічне квазіатеїстичне виховання учнів спричинило до формування цілої генерації людей, відсепарованих від могутньої культурно-світоглядної традиції, що викристалізувалась у лоні релігій. Падіння комуністичних режимів, втрата силових інтеграторів, жорстко сформульованих ідейних і ціннісних орієнтацій, створило певною мірою духовну порожнечу й інтенсифікувало пошуки нових вартостей у всіх без винятку посттоталітарних суспільствах. Такою вартістю для світу початку третього тисячоліття, розчарованого й знесиленого глобальними суспільними експериментами, радикальними ідеологіями, що зрештою довели свою неспроможність, знову стає релігія як універсальний архетип людського буття, феномен, що вбирає в себе людську історію й існування.

1.3. Покоління, що сформовані радянською школою, не є атеїстичними. Атеїстичною риторикою камуфлювалося вкорінення світського різновиду релігії із своїми «богами», ретельно відпрацьованою системою поклоніння їм, тобто культом; зі своїм «святим письмом», від якого не можна нічого відняти і нічого додати; зі своїм, зрештою, «грядущим царством божим на землі» – комунізмом. Така догматична свідомість може швидко змінити знак плюс на мінус, але не здатна сприймати світ у всій його складності, мінливості, багатополосності та суперечливості. Водночас навчання і виховання, котрі відкидали традиційні релігії, мали у висліді відлучення мільйонів людей від світової культури, стали заборону на шляху взаємодії із світовими цивілізаціями.

1.4. Світоглядний вектор навчального процесу в радянській школі зводився до проблем основного питання філософії, що, як у свою чергу доводить розвиток світової філософської думки, є питанням щонайменше некоректним. Формування світогляду, яке ми розуміємо не як вкорінення у свідомість визначених вихователем ідей та поглядів, а як вільний процес

взаємодії об'єкта виховання з соціальним середовищем вихователя, не потребує жорсткого апріорного визначення, що є первинним (хоча, повторюємо, саме це питання є не цілком коректним). Обравши таку позицію відправною у викладанні курсу «Історія релігій», цілком реально уникнути дисгармонії, латентного чи відкритого конфлікту між поглядами, набутими в процесі родинного виховання і тими, що складаються під впливом навчального процесу.

1.5. Аналіз сучасного стану проблеми «релігія в школі» на ґрунті вивчення цього питання у м. Києві, Рівненській, Львівській, Івано-Франківській, Запорізькій та Чернігівській областях дозволяє стверджувати наступне. Насамперед, у багатьох випадках релігія подається як схематичне, позбавлене живої плоти явище – вона функціонує наче поза планетарним текстом, поза історією і культурою людства. По-друге, учні не дистантують скільки-небудь цілісного уявлення про релігію – їм пропонуються фрагменти релігійних вчень (причому неадаптовані до сприйняття школярами, а просто систематизовані, часто перекручені), шматки розповідей про релігійних діячів, церковні події тощо. По-третє, ця тяглість вузько догматичної традиції, коли учневі пропонується не праця розуму й душі, а потворна апологетика, як правило, якоїсь однієї конфесії або церкви, в багатьох школах відсутнє будь-яке висвітлення зазначеної проблеми.

1.6. Найбільш контраверсійним лишається питання провадження «Християнської етики», а також закону божого в загальноосвітній школі (останнє практично здійснюється у Галичині) або викладання курсів з історії релігії представниками окремих конфесій, коли навчально-педагогічна діяльність підміняється проповідництвом та катехизацією. Автор не виступає проти катехизації, але вважає, що вона має здійснюватися поза школою, у спеціальних катехитичних осередках, як це відбувається не лише на Заході, а й у таких моноконфесійних країнах Центрально-Східної Європи, як Польща і Литва. Це, зрештою, відповідатиме й законам України «Про освіту» і «Про свободу совісті та релігійні організації». Але правничі застереження не вичерпують складності проблеми. Закон «Християнська етика», закон божий дають лише однобічне, вузьковіровизнане уявлення про релігію і мають неабияку у багатьох випадках нетолерантну спрямованість. В Україні, де релігійні організації втягнуто до багатобічного міжцерковного конфлікту, це загрожує серйозним ускладненням (прикладів чого, втім, можна навести, на жаль, предостатньо). Наше знайомство з «Християнською етикою» і деякими катехитичними моделями переконує, що переважна більшість визначених релігійних систем, які справили могутній вплив на розвиток цивілізації постає в них лише псевдорелігіями чи неправдивими релігіями, що може призвести до суттєвих викривлень у внутрішньому світі людини. Водночас гарантією від деструктивних культів є догматичне засвоєння положень Святого Письма і Святого Передання, не лише моральних положень християнства, а всебічне і усвідомлене ознайомлення з релігійною творчістю народів світу. Догматизм, поверховість, казенщина, ригоризм якраз і спричиняють пошук простих і яскравих відповідей, що їх пропонують молоді деструктивні культури.

Викликає сумнів і рівень викладання: попередній період призвів до катастрофічної понівеченості і релігійно-інституційної структури і посправжньому освічених пасторів, які були б здатні працювати у школі, просто бракує.

1.7. Метою навчальної дисципліни «Історія релігій» має стати формування всебічних і усвідомлених уявлень про релігію як світоглядний, культурний й історичний феномен, що створює реальні передумови для виховання духовної культури особистості, відкриває можливості для вільного вибору нею своєї світоглядної позиції, для утвердження в її свідомості і поведінці принципів загальнолюдської моралі, а також формування генерації, відкритої для спілкування, плідного взаємобміну із світовими цивілізаціями як Заходу, так й Півдня і Сходу.

1.8. Мета вивчення нової дисципліни формується як створення умов для оволодіння учнями вміннями і навичками вільно розбиратися в складних релігійних процесах як минулого, так і сучасності; аналізувати процес взаємопроникнення релігій і загальнолюдських цінностей; визначення місця, що посідає релігія як суспільний феномен у культурі і духовному житті народів світу.

1.9. Фундатором досягнення поставленої мети мають знання, вміння і навички, якими учні оволоділи в процесі засвоєння дисциплін «Історія Стародавнього світу», «Історія середніх віків», «Нова історія», «Історія України», «Світова художня література», «Географія», «Етнографія народів світу», «Народознавство». Лише при наявності цих знань можливе осягнення учнями однієї з фундаментальних підвалин людської екзистенції – релігії. Тому важливою умовою реалізації мети є впровадження «Історії релігій» в 8-10 класах загальноосвітньої школи.

2. Принципи навчальної дисципліни «Історія релігій».

2.1. Об'єктивність й інформативність. Нова дисципліна є принципово позаконфесійною; вона виховує повагу до цінностей значущих, що містять різні релігійні системи; водночас «Історія релігій» дає обсяг інформації, необхідний для самостійного осмислення світоглядних проблем, свідомих духовних пошуків, шанобливого, але не догматичного ставлення до різних релігій.

2.2. Завершеність. «Історія релігій» створює не лише необхідну базу для гуманітарної освіти і глибокого вивчення релігії у вищій школі, але й є самодостатнім предметом, здатним реалізувати поставлену в розділі 2 мету для молодої людини, яка здобуватиме технічну освіту або не має наміру продовжувати навчання.

2.3. Цілісність. Релігія в навчальній дисципліні постає у широкому загальнолюдському контексті, у взаємодії і взаємовпливі різноманітних складових – історії, філософії, літератури, мистецтва, людської практики, що дозволяє формувати цілісне світобачення у молоді.

2.4. Відкритість. «Історія релігій» має зробити свій внесок у демонтаж ксенофобської моделі навчальних програм, яка була й залишається дуже серйозним чинником ізоляціонізму масової свідомості. Вивчення реалій світу відкриває світову свідомість. Ми вивчаємо синтоїзм або буддизм не для того, аби перенавернутися до тих із християнства, а з метою розширити світоглядні обрії, а відтак – посправжньому пізнати й себе.

2.5. Національна складова полягає не лише у створенні поваги до релігії, звичаїв, традицій свого народу і всіх народів України, але й усвідомлення рідного народу у системі світових координат, як його унікальності й самобутності, так і загальнолюдськості, належності до роду людського.

2.6. Гуманізм. У центрі навчальної дисципліни – людина зі своїми духовними пошуками, злетами і падіннями; людина, яка у своїй релігійній творчості безустанно прагне досягти величі абсолюту, що вона йому вклоняється.

Список використаних джерел:

1. Бодак В. А. Релігія і культура: взаємозв'язок і взаємовплив / В. А. Бодак. – К. – Дрогобич, 2005.
2. Релігія в контексті культурно-цивілізаційного діалогу: Монографія / За ред. А. Колодного і Л. Филипович. – К., 2010.
3. Християнство і проблеми сучасності: наук. збірник / За ред. А. Колодного і П. Яроцького. – К., 2000.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Bodak V. A. Relihiia i kultura: vzaiemozviazok i vzaiemovplyv [Religion and culture : interconnection and interinfluence] / V. A. Bodak. – Kyiv – Drohobych, 2005. (in Ukrainian)
2. Relihiia v konteksti kulturno-tsivilizatsiinoho dialohu: [Religion in the context of cultural and civilised dialogue : momograph] Monohrafiia / Za red. A. Kolodnoho i L. Fylypovych. – K., 2010. (in Ukrainian)
3. Khrystianstvo i problemy suchasnosti: [Christianity and problems of contemporaneity : scientific collection] nauk. zbirnyk / Za red. A. Kolodnoho i P. Yarotskoho. – K., 2000. (in Ukrainian)

Анотація. В статті аналізуються передумови і перспективи впровадження курсу «Історія релігій» в систему школьного образования України. На основі релігійно-наукового аналізу і комплексного міждисциплінарного підходу здійснено спробу дослідити вплив релігійних факторів на процеси виховання і образования, які, в свою чергу, впливають на процеси українського національного образования. Представлене зміст дисципліни «Історія релігій» і його методичні основи мають авторський характер. Представлені деякі рекомендації по використанню конструктивного опыта впровадження релігійно-наукового образования в общеобразовательных заведениях України.

Ключевые слова: религия, история религий, мировоззрение, образование, воспитание, мораль, светский.

Summary. In the article background and prospects of introducing the course “History of Religions” in the school system of Ukraine are analyzed. Based on the analysis of religion and integrated interdisciplinary approach it is made an attempt to investigate the influence of religious factors on the process of education and training, which, in their turn, affect on the Ukrainian nation-

building processes. Proposed content of the subject “History of Religions” and its methodical bases are author’s in its nature. Some recommendations for using constructive experience implementing theological education in educational institutions of Ukraine are given.

The article deals with retrospective analysis of educational ideology of secularism of Ukraine is given, its essential transformation in a changing political regimes in the country, the growth of multicultural Ukrainian society, intensification of integration processes are found . On the basis of ethnic factors it was founded a perspective model of implementation religion component in the system of school education.

Key words: religion, the history of religions, philosophy, education, morality, secular.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2015

О. Б. Петренко

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ: МОДЕРНІЗАЦІЯ, РЕФОРМУВАННЯ, ІННОВАЦІЯ ЧИ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ

Анотація. У статті розкрито змістові особливості й смислове наповнення понять «трансформація», «модернізація», «реформування», «інновація», «історико-педагогічна реконструкція» у контексті розвитку системи освіти й виховання; уточнено педагогічну реальність, яка стоїть за кожним із цих понять, природу і структуру трансформації освіти й виховання. З’ясовано, що трансформація освіти й виховання з позицій сучасної науки є нелінійним педагогічним, історико-педагогічним процесом, логіка розвитку якого зумовлюється загальним контекстом змін, що відбуваються в конкретній країні і світі. Доведено, що у контексті інноваційного розвитку та пошуку нового необхідно враховувати попередній історико-педагогічний досвід, щоб у ході трансформацій, реформування, модернізації забезпечувати поступальний розвиток системи освіти й виховання. Історико-педагогічний аналіз у цьому випадку виступає як обов’язковий компонент вироблення стратегії будь-якої трансформації освіти й виховання.

Ключові слова: освіта, виховання, трансформація, модернізація, реформування, інновація, історико-педагогічна реконструкція.

Постановка проблеми. Необхідною умовою сталого розвитку суспільства завжди виступав процес соціокультурної трансляції сукупного соціального досвіду від покоління до покоління, де, крім спонтанної його передачі й засвоєння, суспільство виробило способи інституціалізованого соціокультурного відтворення. Однак економічні, соціальні й культурні зміни, які характеризують якісно новий характер соціокультурної динаміки суспільства, об’єктивно висувають проблему перетворення освіти й виховання в одне з тих завдань, від вирішення якого багато в чому залежить подальше виживання й розвиток суспільства.